

Ks. Tomasz Rozkrut

Wydział Teologiczny PAT, Tarnów

BISKUP – WSPÓŁCZESNYM NASTĘPCĄ APOSTOŁÓW

Tytuł: *Biskup – współczesnym następcą Apostołów* nawiązuje do Dyrektorium na temat pasterskiej posługi biskupów *Apostolorum succesorum*,¹ które zostało opublikowane przez Kongregację ds. Biskupów w 2004 r.² Ponadto prezentowana publikacja w dużej mierze opiera się na wspomnianym dokumencie Stolicy Apostolskiej, który można określić jako bardzo przydatny podręcznik dla biskupa na dzisiejsze czasy; krótko można powiedzieć, że jest to dokument o charakterze duszpasterskim i praktycznym zarazem i w wielu miejscach mówi jak biskup w konkretnej sytuacji powinien się zachować.³

¹ Powyższy dokument został zaaprobowany przez papieża Jana Pawła II dnia 24 stycznia 2004 r. w czasie audiencji dla kardynała prefekta Kongregacji ds. Biskupów, który zarazem polecił, aby Dyrektorium to zostało opublikowane. Dyrektorium jest to zbiór szczegółowych zasad i przepisów regulujących postępowanie i działalność osób lub instytucji kościelnych w określonej dziedzinie, po Soborze Watykańskim II znalazł zastosowanie w realizacji postanowień soborowych (np. *Dyrektorium ekumeniczne, katechetyczne*) – F. Pasternak, *Dyrektorium*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1985, t. 4, k. 432. Warto przypomnieć, że w okresie posoborowym Kongregacja ds. Biskupów opublikowała w roku 1973 Dyrektorium *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, które – szczególnie po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II – wymagało dostosowania do nowego porządku prawnego Kościoła.

² Congregazione per i Vescovi, *Direttorio Successori degli Apostoli (Apostolorum succesorum) per il ministero pastorale dei vescovi*, 22 febbraio 2004 (dalej; *Dyrektorium*), w: EV, t. 22, s. 1047-1275 (wydanie tego dokumentu przez Libreria Editrice Vaticana zawiera praktyczny indeks tematyczny). Powstanie nowego Dyrektorium związane jest z Synodem Biskupów z października 2001 r., który zasugerował, aby zostało uwspółcześnione poprzednie Dyrektorium *Ecclesiae imago*, które zostało opublikowane 22 lutego 1973 r. Musimy mieć świadomość, że powyższy dokument został napisany z myślą o całym Kościele, a zatem nie cała problematyka tego dokumentu będzie odnosiła się do każdej diecezji, która ze względu na swoją specyficzną sytuację nie będzie np. posiadała własnego seminarium duchownego lub innych struktur. Zasadniczo jednak dokument ten porusza najważniejsze obszary codziennej troski biskupa.

³ Zasadnicze źródła tego dokumentu do Sobór Watykański II i Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz inne dokumenty pochodzące, przede wszystkim, z Magisterium papieża Jana Pawła II (szczególnie należy tutaj podkreślić wielokrotnie cytowaną przez Dyrektorium posynodalną adhortację apostolską Jana Pawła II z 16 października 2003 r. *Pastores gregis* –

Zresztą ciekawa rzecz, że takich podręczników obejmujących różne sektory życia Kościoła Stolica Apostolska wydała w ostatnich latach więcej.⁴

Tytuł „Następca Apostołów” jest fundamentem posługi pasterskiej biskupa i jego misji w Kościele i dobrze określa figurę biskupa oraz jego misję przez stulecia. Biskupi włączeni w kolegium biskupów, które zastępuje dzisiaj kolegium apostołów, są wewnętrznie złączeni z Chrystusem, który przez wieki wysyłał swoich Apostołów.⁵ Każdy biskup jako następca Apostołów na mocy konsekracji biskupiej i przez wspólnotę hierarchiczną z papieżem – głową kolegium biskupów i pozostałymi biskupami, jest widzialnym znakiem oraz gwarancją jedności powierzonego mu Kościoła partykularnego⁶ Apokalipsa stwierdza, że mury nowego Jeruzalem mają dwanaście warstw fundamentu, „a na nich dwanaście imion dwunastu Apostołów Baranka” (Ap 21,14), co oznacza, że Kościół był i pozostanie instytucją apostolską. Z kolei soborowa konstytucja *Lumen gentium* naucza, że „Boskie posłannictwo powierzone przez Chrystusa Apostołom trwać będzie do końca wieków (por. Mt 28,20). Ponieważ Ewangelia, którą mają przekazywać, jest dla Kościoła po wszystkie czasy źródłem całego jego życia; dlatego w tej hierarchicznie zorganizowanej społeczności apostołowie zatroszczyli się o ustanowienie swych następców. Wśród tych rozmaitych posług, od najdawniejszych czasów sprawowanych w Kościele, szczególne miejsce, jak świadczy Tradycja, zajmuje funkcja tych, którzy ustanowieni biskupami, dzięki biegnącej od początku sukcesji posiadają latorośle wyrosłe z nasienia apostolskiego. W ten sposób, jak stwierdza św. Ireneusz, przez tych, których Apostołowie ustanowili biskupami, i przez ich następców aż do nas samych w całym świecie jest widoczna i zachowywana tradycja apostolska”⁷ Dziś, podobnie jak i wczoraj, biskupi są wezwani, aby światłem Ewangelii oświecać nowe problemy, które w wyniku zmian sytuacji historycznych, ludzkości ciągle się przedstawiają jako nowe wyzwania, wśród których nie można nie zauważyć zmian o charakterze kulturowym, społecznym i ekonomicznym, naukowym, technologicznym, itd. Ponadto biskupi mają zadanie uświęcać oraz kierować Lud Boży *cum et sub Petro* w jedności z tym, czy też na bazie tego, co poprzednie wieki już wypracowały, mam tutaj na myśli dziedzictwo poszczególnych Kościołów partykularnych jak i całego Kościoła powszechnego. Mówiąc krótko, w przeszłości jak i dzisiaj, być następcą Apostołów to łaska i odpowiedzialność zarazem.

owoc X zwyczajnego Zgromadzenia generalnego Synodu Biskupów na temat roli biskupa sługi Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata).

⁴ Mam tutaj na myśli, przede wszystkim, opublikowaną w 2005 r. Instrukcję procesową *Dignitas connubii* na temat kanonicznych procesów małżeńskich, zob. J.M. Serrano Ruiz, *Appunti e spunti a proposito dell'istruzione „Dignitas connubii”*, w: *Matrimonium et ius. Studi in onore del Prof. Avv. Sebastiano Villeggiante*, J.E. Villa Avila i C. Gnazi (red.), Libreria Editrice Vaticana 2006, s. 74.

⁵ Zob. KPK, kan. 330.

⁶ KPK, kan. 330.

⁷ *Lumen gentium*, n. 20; zob. także n. 23 i 27 oraz *Christus Dominus*, n. 8.

Urząd i funkcja biskupa diecezjalnego, tak w życiu Kościoła jak i także w społeczeństwie, są na tyle bogate, że można rozpatrywać je w aspekcie historycznym, teologicznym, jak również i prawnym. Właśnie spojrzenie prawnokanoniczne na urząd biskupa diecezjalnego będzie przedmiotem prezentowanego tekstu. Wymienione wcześniej elementy, w szczególności aspekt teologiczno-prawny urzędu biskupa diecezjalnego nierozdzielnie związane są z osobą, której taki urząd został powierzony i można powiedzieć, że wraz z jej *personalitas*, czy też szeroko rozumianą *humanitas*, na którą z kolei składają się, między innymi, takie elementy jak osobista wiara, rodzinne środowisko formujące, wykształcenie teologiczne, doświadczenie życiowe wynikające z poznania i umiłowania wspólnoty Kościoła, tworzą bardziej całościowy obraz posługi biskupa diecezjalnego w danym miejscu oraz konkretnym czasie. Równocześnie na konkretną posługę biskupa wpływa także, czy też oddziałuje w mniejszym lub większym zakresie środowisko eklezjologiczne, to znaczy konkretny Kościół partykularny wraz ze swoją historią, własną tradycją, pobożnością wiernych i tymi wszystkimi zagadnieniami i problemami, które kształtują dzisiejsze społeczeństwo, także kościelne, które biskup codziennie podejmuje i z którymi musi się zmagać, a przede wszystkim, które mocą powierzonego urzędu ma kształtować światłem płynącym z Ewangelii. Jak konkretnie biskup powinien oddziaływać i jakie posiada w tej materii kompetencje mówi prawo Kościoła, aczkolwiek musimy mieć świadomość, że nigdy prawo nie będzie w stanie odpowiedzieć na wszystkie problemy codziennego życia, które swoim bogactwem zawsze wyprzedza proponowane rozwiązania przez ustawodawcę.

Koncentrując się na obrazie prawnym urzędu biskupa diecezjalnego zostaną podjęte następujące zagadnienia: jaką władzę ma biskup diecezjalny?, zadania biskupa względem Kościoła powszechnego oraz instytucji ponaddiecezjalnych, wobec powierzonej diecezji, biskup wobec instytucji oraz osób w diecezji, duchowość oraz formacja stała biskupa.

I. JAKĄ WŁADZĘ MA BISKUP DIECEZJALNY?

Odpowiedź na to pytanie znajdujemy w kan. 381 § 1. Kodeks Jana Pawła II, opublikowany dwadzieścia pięć lat temu, stanowi, że „biskupowi diecezjalnemu w powierzonej mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu, z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu papieża są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy kościelnej”⁸. Komentując powyższą normę prawną, która prawie w całości została zaczerpnięta z soborowego Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (n. 8) i która jest fundamentalną dla ukazania urzędu biskupa diecezjalnego, trzeba podkreślić, że biskupowi diecezjalnemu przysługuje z mocy prawa taka władza, która jest potrzebna

⁸ KPK, kan. 381 § 1.

i konieczna do wykonywania powierzonego mu urzędu.⁹ I tak jest ona *zwyczajna* albowiem jest związana „*ipso iure*” z powierzonym urzędem czyli z otrzymaną misją kanoniczną,¹⁰ jest to zarazem *własna* biskupa, czyli nie jest to władza delegowana lub zastępcza ale personalna, która swój fundament teologiczny posiada w konsekracji biskupiej.¹¹ Nie ulega wątpliwości, że biskup diecezjalny sprawując powierzoną mu władzę pozostaje podporządkowany biskupowi rzymskiemu, który jest głową kolegium biskupów i pasterzem całego Kościoła tutaj na ziemi,¹² niemniej jednak biskup diecezjalny nie jest już dzisiaj po Soborze Watykańskim II określany jako delegat lub wikariusz papieża ale jak uczy Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* jest on zastępcą i legatem Chrystusa¹³ Nie oznacza to jednak, że mamy do czynienia z władzą nieograniczoną. I tak Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. stanowi jasno w *Normach ogólnych*, że biskup diecezjalny może, dla słusznej przyczyny, dyspensować wiernych od ustaw dyscyplinarnych, tak powszechnych jak i partykularnych, wydanych przez najwyższą władzę kościelną dla jego terytorium lub dla jego podwładnych, jednakże z wyłączeniem ustaw procesowych lub karnych oraz tych, od których dyspensa jest specjalnie zarezerwowana Stolicy Apostolskiej lub innej władzy,¹⁴ jak również biskup diecezjalny nie może ważnie wydać ustawy przeciwnej wyższemu prawu¹⁵ Ponadto, jak podkreślają kanoniści, w sprawowaniu swojej władzy biskup musi respektować prawo Boże, wspólnotę hierarchiczną i prawa wiernych¹⁶ W końcu jest to władza *bezpośrednia*, gdyż sprawując ją biskup diecezjalny nie potrzebuje pośrednictwa żadnego innego autorytetu. Do tego formalnego ukazania władzy biskupa diecezjalnego trzeba dodać, że biskup diecezjalny kieruje powierzonym mu Kościołem partykularnym – wprost lub bezpośrednio – także różnego rodzaju radami, wskazówkami, jak również swoim osobistym przykładem i autorytetem.¹⁷

⁹ Dzisiaj mało kto sobie uświadamia, że nauczanie soborowe oraz opierający się na nim kan. 381 § 1, stanowią prawdziwy zwrot w ukazywaniu relacji między biskupem diecezjalnym a papieżem. Dotychczasowe ustawodawstwo nie pozwalało widzieć biskupa jako pasterza mającego władzę własną i zwyczajną nad powierzonym mu ludem ale musiał on w wielu wypadkach odnieść się do Stolicy Apostolskiej w celu otrzymania odpowiednich kompetencji celem wykonywania swojego urzędu; można powiedzieć, że w ten sposób biskup mógł być postrzegany jako delegat biskupa rzymskiego. Sukcesywnie Sobór Watykański II zasadniczo zmienił istniejącą regułę od Soboru w Trydencie oraz potwierdzoną Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 r., że biskup ma tylko taką władzę, jaka mu została przydzielona przez papieża. A. Longhitano, *Chiese particolari e comunione delle Chiese*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, Roma 1990, t. 2, s. 377n.

¹⁰ KPK, kan. 131 § 1.

¹¹ KPK, kan. 375.

¹² KPK, kan. 331.

¹³ *Lumen gentium*, n. 27.

¹⁴ KPK, kan. 87 § 1.

¹⁵ KPK, kan. 135 § 2.

¹⁶ J. Krukowski, *Biskupi diecezjalni*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, J. Krukowski (red.), Pallottinum 2005, s. 241.

¹⁷ J.L. Gutiérrez, *I Vescovi diocesani*, w: *Codice di diritto canonico e leggi complementari*, J.I. Arrieta (red.), Coletti a San Pietro 2004, s. 314.

II. ZADANIA BISKUPA DIECEZJALNEGO WZGLĘDEM KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO ORAZ PRACE W INSTYTUCJACH PONADDIECEZJALNYCH

Biskup diecezjalny jest wezwany, aby obok troski o powierzony mu Kościół partykularny, troszczył się także o Kościół powszechny. Jak to się może konkretnie wyrażać syntetycznie przedstawia Dyrektorium *Apostolorum succesorum* z 2004 r. w n. 13-43. Istnieją powszechnie znane i bardzo konkretne możliwości współpracy biskupa diecezjalnego z biskupem rzymskim, głową kolegium biskupów oraz pasterzem Kościoła powszechnego. Przede wszystkim każdy biskup ma być znakiem i promotorem jedności w powierzonym mu Kościele partykularnym, który z kolei on reprezentuje w łonie Kościoła powszechnego (na poziomie kolegium biskupów).¹⁸ Ponadto ma on wykazywać troskę o cały Kościół, mimo, że nie posiada on w tej materii żadnej konkretnej jurysdykcji. Dyrektorium ciekawie pisze, że biskup nie może nigdy zapomnieć, że kierując dobrze powierzonym mu Kościołem, przyczynia się do dobra całego Ludu Bożego, który jest mistycznym Ciałem Chrystusa.¹⁹ A zatem należy przyjąć, że każdy biskup posiada, poprzez konsekrację biskupią i sukcesywnie poprzez powierzoną *missio canonica* podwójną misję: uniwersalną, jako członek kolegium biskupów czyli inaczej mówiąc synodalną, oraz partykularną jako pasterz części powierzonego mu Ludu Bożego. Kościół partykularny posiada zatem, poprzez swojego pastora, w swojej strukturze komponenta synodalnego, gdzie władza jaką cieszy się piastujący urząd, nie jest delegowaną ale jego własną.²⁰ Te konkretne formy współpracy dla dobra całego Kościoła to udział w soborze powszechnym (aczkolwiek aktualnie sobór w życiu Kościoła jest wydarzeniem raczej rzadkim), jak również branie udziału w aktach o charakterze kolegialnym poprzez modlitwę, studium oraz wyrażenie swojej opinii.²¹ W dalszej kolejności trzeba wymienić synod biskupów i pomoc ofiarowaną przez tę dynamiczną posoborową instytucję, przede wszystkim, biskupowi rzymskiemu²², także w tym wymiarze trzeba widzieć pracę biskupa w Dykasteriach Kurii Rzymskiej, jak również inne zadania szczegółowe wskazane przez Papieża.

W dalszej kolejności trzeba wymienić inny ważny obowiązek biskupa diecezjalnego, którym jest poznawanie oraz zachowywanie dyspozycji Stoli-

¹⁸ „Poszczególni zaś biskupi są widzialnym źródłem i fundamentem jedności w Kościołach partykularnych, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których się składa (*in quibus et ex quibus*) jeden i jedyny Kościół katolicki”, *Lumen gentium*, n. 23.

¹⁹ Dyrektorium, n. 13.

²⁰ E. Corecco, *Il Vescovo, capo della Chiesa locale, protettore e promotore della disciplina locale*, Concilium, 8 (1968), s. 129.

²¹ KPK, kan. 337, 749.

²² Zob. E. Górecki, *Jan Paweł II a Synod Biskupów w latach 1978-2003*, w: *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie*, S. Tymosz (red.), Lublin 2004, s. 15-34.

cy Apostolskiej, jak również podejmowanie sukcesywnych aplikacji tychże rozporządzeń w powierzonym Kościele partykularnym. Trzeba także wymienić, idąc za Dyrektorium z 2004 r., utrzymywanie braterskiej relacji z Legatem Papieskim, gotowość oddania kapłanów diecezjalnych dla pracy w Stolicy Apostolskiej, aby nie wspomnieć także na temat pomocy ekonomicznej świadczonej na rzecz czy to Biskupa Rzymskiego czy całej Stolicy Apostolskiej (Dyrektorium wymienia wprost *Obolo di San Pietro*²³).

W kreślonej panoramie trzeba wymienić także wizytę „ad limina” wraz z przygotowaną wcześniej Relacją na temat stanu diecezji²⁴, jak również udział w działalności misyjnej Kościoła, współuczestniczenie w jego działalności ekumenicznej, w relacjach z judaizmem, w dialogu międzyreligijnym, biskup diecezjalny ma także popierać inicjatywy Stolicy Apostolskiej na polu międzynarodowym. Mówiąc na temat wizyty „ad limina” Kodeks stanowi, że biskup diecezjalny obowiązany jest co pięć lat przedstawić papieżowi sprawozdanie o stanie powierzonej sobie diecezji, według formy i w czasie określonym przez Stolicę Apostolską²⁵. Biskup rzymski jako najwyższy pasterz w Kościele ma prawo oraz obowiązek poznania życia religijnego w każdej diecezji. Jeśli Stolica Apostolska inaczej nie zadecyduje, biskup diecezjalny powinien w tym roku, w którym jest zobowiązany przedłożyć sprawozdanie, udać się do Rzymu dla uczczenia grobów świętych apostołów Piotra i Pawła oraz spotkania się z biskupem rzymskim²⁶. Jest to akt osobistego złożenia homagium ojcu świętemu oraz wyrażenia komunii z nim samym oraz Stolicą Apostolską.

Sukcesywnie Dyrektorium zwraca uwagę, że biskupi wypracowali w historii Kościoła konkretne instytucje wzajemnej współpracy, które są manifestacją ich komunii i troski o powierzone im Kościoły, a które to instytucje kolegialne wyrażają ich pasterską współpracę, służą wzajemną konsultacją, pomocą, itd. Historia dostarcza nam wiele przykładów, że od pierwszych wieków, biskupi stojący na czele poszczególnych Kościołów partykularnych, zjednoczeni miłością braterską oraz kierowani odpowiedzialnością za uniwersalną misję przekazaną im przez samych Apostołów, jednoczyli swoje siły w celu tworzenia i popierania dobra wspólnego, jak również poszczególnych Kościołów²⁷. Wśród tychże instytucji należy wymienić spotkania biskupów w ramach metropolii a w szczególności, w ostatnich dziesięcioleciach, w ramach konferencji biskupów. Te spotkania biskupów są wyrazem

²³ *Dyrektorium*, n. 14.

²⁴ Na temat wizyty *ad limina* zob. J. Krukowski, dz. cyt., s. 259-261.

²⁵ KPK, kan. 399 § 1. „Jeśli rok wyznaczony na przedłożenie sprawozdania przypadnie w całości lub części w pierwszym dwuleciu pasterzowania diecezją, biskup może powstrzymać się od sporządzenia i przedstawienia sprawozdania”, KPK, kan. 399 § 2.

²⁶ KPK, kan. 400 § 1. „Powyższy obowiązek biskup powinien wypełnić osobiście, chyba że nie może tego uczynić z powodu zgodnej z prawem przeszkody. W takim przypadku obowiązek ten ma wypełnić przez koadiutora, gdy go posiada, albo przez biskupa pomocniczego, albo przez odpowiedniego kapłana swego prezbiterium, mieszkającego w jego diecezji”, KPK, kan. 400 § 2.

²⁷ *Commento al Codice di Diritto Canonico*, P.V. Pinto (red.), Libreria Editrice Vaticana 2001, s. 260.

kolegialnego wymiaru posługi biskupiej i jej koniecznego dostosowania do różnych współczesnych sytuacji, pośród których Kościół wykonywał i wykonuje swoją misję głoszenia Ewangelii. Spotkania te służą, między innymi, harmonizowaniu inicjatyw poszczególnych pasterzy i winny służyć dobru każdej diecezji, jak również całej wspólnocie wiernych zamieszkującej metropolię²⁸, region kościelny, czy też obszar konkretnego kraju. Szczególnego podkreślenia wymagają tutaj takie prastare instytucje jak synody partykularne: mam na myśli synod plenarny oraz metropolitalny²⁹. Z kolei praktyczne duże znaczenie mają dzisiaj prace poszczególnych konferencji biskupów jako gremium kolegialnego i prace poszczególnych biskupów w ramach całej konferencji jak i jej zespołów, rad czy też komisji, zgodnie ze statutami każdej konferencji biskupów³⁰.

III. KODEKSOWE OBOWIĄZKI BISKUPA W POWIERZONEJ DIECEZJI

Idąc za Kodeksem Jana Pawła II można wymienić konkretne zadania kanoniczne, jakie nakłada prawodawca powszechny na każdego biskupa diecezjalnego. Przedstawiają się one następująco: obowiązek nauczania i uświęcania, obowiązek modlitwy i publicznego przewodniczenia Eucharystii w diecezji, obowiązek rządzenia diecezją, troska o jedność Kościoła, prawne reprezentowanie diecezji, wspieranie różnych form apostołstwa, obowiązek rezydencji oraz wizytacji i poznawania diecezji, jak również prawo do emerytury.

Obowiązek nauczania. Biskup diecezjalny – autentyczny nauczyciel i mistrz wiary³¹ – ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając; ponadto ma troszczyć się, aby pilnie były wypełniane przepisy

²⁸ Dla przykładu Pierwszy Synod Prowincji Krakowskiej postanawia, „by wszyscy Biskupi Ordynariusze i Biskupi Pomocniczy Metropolii zbierali się, co roku – jak to jest zwyczajem – wokół swego Metropolity i wspólnie omawiali aktualne problemy pastoralne” (n. 296), w: *Pierwszy Synod Prowincji Krakowskiej „Communio et communicatio”*, Kraków 1994, s. 138. Warto także zwrócić uwagę, że Kodeks w kan. 467 zobowiązuje biskupa diecezjalnego, aby podał do wiadomości metropolicie i konferencji episkopatu treść deklaracji i dekretów synodu diecezjalnego. Można powiedzieć, że w ten sposób ustawodawca podkreśla komuniję pomiędzy różnymi Kościołami partykularnymi, a także zachęca Kościoły tego samego obszaru geograficznego i kulturowego do wzajemnej współpracy. Ponadto w ten sposób przeciwdziała się, że partykularne prawo kanoniczne poprzez nieprawidłowy proces inkulturyzacji stawałoby się zasadniczo różne od prawa innych Kościołów partykularnych, które nadają wymiar powszechny Kościołowi Chrystusa.

²⁹ Zob. T. Rozkrut, *Rola synodów partykularnych we współczesnym Kościele*, Polonia Sacra, 11/55 (2002), s. 291-306.

³⁰ Dla przykładu aktualnie w ramach Konferencji Episkopatu Polski działają komisje, rady i zespoły; każdy z nich ma własną strukturę wewnętrzną. Mogą być również dla szczególniejszych celów powoływane komitety jak np. Krajowy Komitet Roku Jubileuszowego 2000.

³¹ KPK, kan. 753.

kanonów dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii³² i nauczania katechetycznego, tak żeby wszystkim była przekazywana cała nauka chrześcijańska.³³ Jest to jeden z podstawowych i najważniejszych obowiązków biskupa diecezjalnego, który jest określany także przez doktrynę Soboru Watykańskiego II – mistrzem wiary względem powierzonego mu Ludu Bożego;³⁴ pozostaje on także strażnikiem i obrońcą tego, co zgodnie z prawem jest przepowiadane w powierzonym mu Kościele partykularnym³⁵. Można zatem śmiało powiedzieć, że w diecezji biskup jest pierwszym nauczycielem prawd dotyczących wiary oraz moralności i równocześnie pełni funkcję kontrolną nad tym, co i w jaki sposób jest nauczane w czasie głoszonych kazań, przeprowadzanej katechizacji aż po aule Wydziałów Teologicznych, katolickie *mass media* wraz z szeroko pojętą ewangelizacją kultury.³⁶ Mówiąc sumarycznie przedmiotem troski biskupa jest to wszystko, co wchodzi w zakres kodeksowej Księgi III (*De Ecclesiae munere docendi*).

Obowiązek uświęcania. Pamiętając o tym, że ma obowiązek dawać przykład świętości przez miłość, pokorę, i prostotę życia, biskup diecezjalny winien zabiegać wszystkimi środkami o wzrost świętości wiernych, zgodnie z własnym powołaniem każdego ochrzczonego.³⁷ Ponieważ jest głównym szafarzem Bożych tajemnic, ma zabiegać ustawicznie o to, by wierni powierzeni jego pieczy, przez uczestnictwo w sakramentach wzrastali w łasce, a także poznawali paschalną tajemnicę i nią żyli.³⁸ Posługa biskupa diecezjalnego obejmuje zatem nie tylko ukazaną powyżej problematykę „munus docendi” ale także jest on odpowiedzialny za to wszystko co jest związane z „munus sanctificandi”, zgodnie z normą kodeksową, która mówi, że „zadanie uświęcania wykonują najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele”.³⁹

³² Zgodnie z kan. 767 § 1 homilia stanowi część samej liturgii i jest zarezerwowana kapłanowi lub diakonowi, a biskup diecezjalny, zgodnie z odpowiedzią Papieskiej Komisji z dnia 26 maja 1987 r., nie może od niej dyspensować. Zob. AAS, 79 (1987), s. 1249.

³³ KPK, kan. 389 § 1. „Stosując odpowiednie środki, winien zdecydowanie bronić nienaruszalności i jedności prawd wiary, w które należy wierzyć, uznając jednak uzasadnioną swobodę w zakresie zgłębiania prawd”, KPK, kan. 386 § 2.

³⁴ *Lumen gentium*, n. 25; *Christus Dominus*, n. 12-14; KPK, 212 § 1, 375 § 1, 753, 756, 767, 771, 775.

³⁵ KPK, kan. 823.

³⁶ Zob. J. Dyduch, *Udział biskupów w posłudze prorockiej Kościoła w świetle dyrektorium „Apostolorum successores”*, *Annales Canonici*, 2 (2006), s. 3-15; S.L. Głódź, *Nadzór biskupa diecezjalnego nad środkami społecznego przekazu*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, P. Majer (red.), Kraków 2003, s. 23-46.

³⁷ Zob. KPK, kan. 210.

³⁸ KPK, kan. 387.

³⁹ KPK, kan. 835 § 1; zob. J. Dyduch, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej w świetle dyrektorium „Apostolorum successores”*, art. cyt., s. 89-99.

Obowiązek modlitwy za diecezję. W modlitewnej trosce biskup diecezjalny ma obowiązek odprawiać osobiście Mszę świętą za powierzony sobie lud w każdą niedzielę i święta nakazane w jego regionie.⁴⁰ Jest to poważny obowiązek kanoniczny biskupa, który nie powinien być zaniedbany. Komentatorzy tego kanony odwołują się do Magisterium Soboru w Trydencie,⁴¹ który naucza, że jest to obowiązek z prawa Bożego, o czym czytamy w Liście do Hebrajczyków: „każdy bowiem arcykapłan z ludzi brany, dla ludzi bywa ustanowiony w sprawach odnoszących się do Boga, aby składał dary i ofiary za grzechy”,⁴² natomiast samo określenie dnia i modlitwy jest z prawa kościelnego.⁴³ Mimo, że biskup jest zobowiązany do częstej celebry publicznej to może zadośćuczynić temu obowiązkowi w swojej kaplicy prywatnej, którą może posiadać na mocy kan. 1227.

Obowiązek publicznego przewodniczenia Eucharystii. Biskup diecezjalny powinien często w kościele katedralnym lub w innym kościele swojej diecezji przewodniczyć sprawowaniu Najświętszej Eucharystii, zwłaszcza w święta nakazane lub w uroczystości;⁴⁴ ponadto może on używać pontyfikiów na terenie całej swojej diecezji a poza nią za wyraźnym lub przynajmniej rozumnie domniemanym zezwoleniem ordynariusza miejsca.⁴⁵

Obowiązek kierowania (rządzenia) diecezją. Kodeks Jana Pawła II wskazuje, że obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest rządzić powierzonym mu Kościołem partykularnym sprawując, zgodnie z przepisami prawa, władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą⁴⁶ Jednocześnie Kodeks ten zastrzega, że władzę ustawodawczą biskup diecezjalny wykonuje osobiście⁴⁷, wykonawczą – sam, bądź przez wikariuszy generalnych lub bisku-

⁴⁰ KPK, kan. 388 § 1-4.

⁴¹ L. Chiapetta, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Napoli 1988, t. 1, s. 480.

⁴² Hbr 5, 1.

⁴³ L. Chiapetta, dz. cyt., s. 480. Aktualnie na terenie Polski świętami nakazanymi (poza niedzielą) są: uroczystość Narodzenia Pańskiego (25 XII), uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki (1 I), uroczystość Objawienia Pańskiego (6 I), uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 VIII), uroczystość Wszystkich Świętych (1 XI), w: *Akta Konferencji Episkopatu Polski*, 8 (2003), s. 33.

⁴⁴ KPK, kan. 389.

⁴⁵ KPK, kan. 390.

⁴⁶ Dyrektorium z 2004 r. podaje bardzo praktyczne kryteria dla sprawowania przez biskupa diecezjalnego władzy ustawodawczej (w wykonywaniu funkcji ustawodawczej biskup diecezjalny niech zwraca uwagę na następujące zasady podstawowe: a. charakter osobisty, b. autonomia, c. podporządkowanie prawu wyższemu, d. troska o redakcję ustaw), sądowniczej oraz administracyjnej (n. 67-69).

⁴⁷ Mówiąc na temat władzy rządzenia Kodeks z 1983 r. stwierdza w normach ogólnych w kan. 135 § 2, że władza ustawodawcza winna być wykonywana w sposób przepisany prawem, a ta, którą posiada ustawodawca kościelny, niższy od władzy najwyższej, nie może być ważnie delegowana, chyba, że coś innego prawo wprost zastrzega; ponadto: „niższy prawodawca nie może ważnie wydać ustawy przeciwnej wyższemu prawu” Warto dodać, że ustawodawstwo kodeksowe z 1983 r. daje dzisiaj dość duże możliwości tworzenia prawa partykularnego na poziomie Kościoła diecezjalnego. Według E. Corecco jest dzisiaj pięćdziesiąt sześć norm Kodeksu z 1983 r., które odsyłają do prawa partykularnego (zob. E. Corecco, *Ius univer-*

pich, natomiast władzę sądowniczą osobiście lub przez oficjała i sędziów⁴⁸ Warto dodać, że normalnie biskup diecezjalny, w dużej mierze ze względów praktycznych, nie sprawuje władzy sądowniczej⁴⁹, winien jednak być moderatorem podlegającego mu sądownictwa kościelnego na terenie powierzonej diecezji⁵⁰ Konstytucja *Lumen gentium* w n. 27 przypomina, że biskup – obok tych formalnych kodeksowych wyliczeń – kieruje swoim Kościołem także autorytetem i świętą władzą, a także radą, zachętą i przykładem⁵¹ Po-

sale – Ius particulare, w: *Ius in Vita et in Missione Ecclesiae, Acta Symposii Internationalibus Iuris Canonici occurrente X Anniversario Promulgationis Codicis Iuris Canonici Diebus 19-24 Aprilis 1993 in Civitate Vaticana Celebranti*, Libreria Editrice Vaticana 1994, s. 573). Z kolei Instrukcja o synodach diecezjalnych Stolicy Apostolskiej z 1997 r. (Congregatio pro Episcopis et Congregatio pro gentium evangelizatione, *De Synodis dioecesanis agendis*, w: EV, t. 16, s. 150-195) zawiera bardzo praktyczny dodatek, w którym wymienione są materie powierzone przez Kodeks z 1983 r. władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego. Dotyczą one trzech dziedzin: *munus docendi*, *munus sanctificandi* oraz *munus pascendi* (w szczególności w tej ostatniej dziedzinie zostały wyodrębnione takie sektory jak: organizacja diecezji, dyscyplina duchowieństwa oraz zarządzanie w sferze ekonomicznej w diecezji).

⁴⁸ KPK, kan. 391 § 1-2.

⁴⁹ Pewnym wyjątkiem jest jednak powoływanie niektórych biskupów diecezjalnych na sędziów Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, zob. np. *Bogoten*, z dnia 22 czerwca 2002 r., w: P.V. Pinto, *Diritto amministrativo canonico*, Bologna 2006, s. 512.

⁵⁰ Komentując art. 22 Instrukcji procesowej *Dignitas connubii* z 2005 r. R. Sztymmler pisze następująco: „fakt, iż pierwszym sędzią w diecezji jest Biskup diecezjalny, jest wyraźną informacją nie tylko dla niego samego, lecz także dla wszystkich sędziów. Przepis ten określa w pewnym stopniu sposób postępowania w sądach kościelnych. Biskup jest nie tylko zwierzchnikiem Kościoła partykularnego, lecz także ojcem wszystkich powierzonych jego opiece. Jest więc nie tylko stróżem prawa, lecz także szeroko rozumianej sprawiedliwości, uwzględniającej słusność i miłosierdzie. Biskup diecezjalny, który jest głównym sędzią w swojej diecezji, w zasadzie nie powinien osobiście rozsądzać spraw, lecz powołać do tego celu sąd diecezjalny; a nie tylko Oficjała. Jest to zatem poważne doprecyzowanie kan. 1420, § 1, a może nawet zmiana tej normy dla potrzeb procesu szczególnego, jakim jest proces o nieważność małżeństwa. Od 2005 r. każdy Biskup diecezjalny powinien więc utworzyć sąd diecezjalny, z Oficjałem i przynajmniej dwoma innymi sędziami (zob. art. 38 i 43), chyba że wspólnie z innymi Biskupami utworzy sąd międzydiecezjalny, zgodnie z art. 23. Własna i bezpośrednia władza biskupa odnosi się tylko do spraw pierwszej instancji, nie wyjętych spod jego władzy (art. 8-9). Chociaż przekazuje on swoją władzę sądenia Wikariuszowi sądowemu, to jednak nie pozbywa się jej całkowicie i w każdej chwili może także sam sądzić. Z normy kan. 1419 wynika, że Biskup diecezjalny może sam decydować, czy ze względu na dobro Kościoła lub konieczną ochronę praw poszczególnych wiernych, będzie on w danym przypadku wykonywał władzę sądową osobiście czy przez innych. Jednak jego możliwość sądenia danej sprawy jest aktualna tylko do momentu wyznaczenia dla niej składu sądowego. Od tej pory ten skład jest obowiązujący i Biskup nie powinien już tej sprawy rozsądzać. Biskup stale pozostaje jednak kierującym administracją sądową, dlatego zawsze on mianuje pracowników sądowych, sprawuje nad nimi nadzór administracyjny i akceptuje adwokatów”, R. Sztymmler, *Trybunały*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, T. Rozkrut (red.), Sandomierz 2007, s. 58.

⁵¹ „Biskupi kierują powierzonymi sobie poszczególnymi Kościołami jako zastępcy i legaci Chrystusa radami, zachętami i przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy, z której jednak korzystają tylko dla budowania swojej trzody w prawdzie i świętości, pamiętając o tym, że kto jest większy, ma być mniejszy, a przełożony jak sługa (por. Łk 22, 26n)”, *Lumen gentium*, n. 27.

przednie Dyrektorium z 1973 r. zwracało uwagę w n. 92 na styl sprawowania władzy przez biskupa⁵². Ma on opierać się na Ewangeli, o czym dobitnie naucza Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* w n. 16: „w wypełnianiu posłannictwa ojca i pasterza biskupi niech będą pośród swoich jako ci, którzy służą, jako dobrzy pasterze, którzy znają swoje owce, a których one również znają, jako prawdziwi ojcowie, którzy wszystkim okazują troskliwą miłość, których władzy, udzielonej przez Boga, wszyscy wdzięcznym sercem się poddają. Całą rodzinę swojej trzody niech jednoczą i kształtują w taki sposób, aby wszyscy, świadomi swoich obowiązków, żyli i działali we wspólnocie miłości”

Troska o jedność Kościoła. Zadaniem biskupa w powierzonym mu Kościele partykularnym jest troska o jedność całego Kościoła; dlatego jest on zobowiązany dbać o utrzymanie karności przez domaganie się przestrzegania wszystkich przepisów kościelnych. W szczególności ma dbać, aby do dyscypliny kościelnej nie wkrały się nadużycia, przede wszystkim, w zakresie posługi słowa Bożego, sprawowania sakramentów i sakramentaliów, kultu Pana Boga i Świętych, jak również w materii zarządzania dobrami materialnymi Kościoła⁵³. Jedność Kościoła i jej ochrona, jak również ewentualna obrona przed rodzącymi się zagrożeniami, związana jest z troską o zachowanie istniejących przepisów powszechnych oraz partykularnych wydanych przez odpowiednie autorytety Kościoła.⁵⁴

W imieniu diecezji występuje tylko biskup. W załatwianiu wszystkich spraw diecezji o charakterze prawnym, biskup diecezjalny występuje w jej imieniu⁵⁵. Diecezja czyli rzeczywistość prawna rzeczywistości teologicznej, którą jest Kościół partykularny na mocy samego prawa posiada publiczną osobowość prawną.⁵⁶ Biskup występuje w imieniu swojej diecezji na wszystkich koniecznych polach prawnych kościelnych i cywilnych.⁵⁷

Wspieranie różnych form apostołstwa. Biskup diecezjalny winien popierać różne formy apostołatu w diecezji, ma czuwać nad tym, aby pod jego kierownictwem były koordynowane wszystkie dzieła apostołskie; jak również winien przypominać wiernym obowiązek podjęcia takiego apostołstwa a także powinien zachęcać swoich wiernych do uczestniczenia i wspomagania różnych dzieł apostołstwa, zgodnie z potrzebami miejsca i czasu.⁵⁸

⁵² Zob. E. Corecco, *Parlamento ecclesiale o diaconia sinodale?*, *Communio*, 1 (1972), s. 32-44.

⁵³ KPK, kan. 392 § 1-2.

⁵⁴ To wymienione w kanonie czuwanie konkretnie będzie się wyrażało w tym, aby do dyscypliny Kościoła nie wdarty się nadużycia w najważniejszych materiałach takich jak: głoszenie słowa Bożego, celebrowanie sakramentów i sakramentaliów, kultu Bożego i Świętych, w administrowaniu dobrami materialnymi Kościoła. Zob. L. Chiapetta, dz. cyt., s. 483.

⁵⁵ KPK, kan. 393.

⁵⁶ KPK, kan. 373.

⁵⁷ Zob. KPK, kan. 118, 1480 § 2. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. „O stosunku państwa do Kościoła katolickiego w PRL” stanowi w art. 7 ust. 1, że organami diecezji w relacjach z organami państwowymi jest biskup diecezjalny, zob. J. Krukowski, dz. cyt., s. 253.

⁵⁸ KPK, kan. 394.

Obowiązek rezydencji. Każdy biskup diecezjalny ma obowiązek zachowywania osobistej rezydencji w diecezji.⁵⁹ Kodeks wymienia sukcesywnie, że poza obowiązkiem nawiedzenia grobów apostołskich, uczestniczenia w soborze powszechnym lub synodzie, także w synodzie biskupów, w pracach konferencji biskupów, czy też wypełniania innego prawnie zleconego obowiązku, poza diecezją może on dla słusznej przyczyny przebywać tylko przez miesiąc czasu w ciągu roku (bez przerwy lub z przerwami), przy czym prawodawca powszechny zaznaczył, że jest pewne, że z nieobecności biskupa nie wyniknie szkoda dla diecezji.⁶⁰ Niemniej jednak, poza wypadkiem poważnej i naglącej przyczyny (*nisi ex gravi urgentique causa*), nie powinien on opuszczać diecezji w dni Bożego Narodzenia, Wielkiego Tygodnia, Zmartwychwstania Pańskiego, Zesłania Ducha Świętego oraz Ciała i Krwi Chrystusa.⁶¹

Wizytacja i poznawanie diecezji. Bardzo poważnym obowiązkiem biskupa jest wizytowanie diecezji.⁶² Obowiązek ten ma wypełniać osobiście, a w wypadkach uzasadnionej przeszkody, przez biskupa koadiutora lub biskupa pomocniczego, albo przez wikariusza generalnego lub biskupiego albo przez innego prezbitera.⁶³ Taka wizytacja to nie jest tylko obowiązek prawny ale trzeba ją postrzegać jako konieczny i owocny wymóg duszpasterski. Kodeks wprost zaleca, aby biskup odbywał wizytację pasterską z należą pilnością, wystrzegając się, by przez zbytne wydatki nie stał się dla nikogo przykry czy też uciążliwy.⁶⁴ Mówiąc na temat wizytacji pasterskiej Dyrektorium z 2004 r. mówi najpierw na temat jej natury⁶⁵. Przypominając postanowienia cytowanego już wcześniej kan. 396 § 1, Dyrektorium naucza, że wi-

⁵⁹ KPK, kan. 395 § 1.

⁶⁰ KPK, kan. 395 § 2. Pomijając miesięczny okres wypoczynku, dla innych nieobecności w diecezji biskup będzie musiał postarać się o zgodę Kongregacji ds. Biskupów.

⁶¹ KPK, kan. 395 § 3. W poprzedniej kodyfikacja w wymienione dni była przewidziana obecność biskupa w kościele katedralnym – „Ab ecclesia cathedrali ne absint tempore Adventus et Quadragesimae, diebus Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes et Corporis Christi, nisi ex gravi et urgenti causa”, CIC, can. 338 § 3. „Gdyby biskup był bezprawnie nieobecny w diecezji ponad sześć miesięcy, metropolita ma powiadomić Stolicę Apostolską o jego nieobecności. Jeśli zaś chodziłoby o metropolitę, ma to uczynić najstarszy z sufragarów”, KPK, kan. 395 § 4.

⁶² „Biskup obowiązany jest wizytować diecezję każdego roku, albo w całości, albo częściowo, tak jednak, by przynajmniej raz na pięć lat zwizytować całą diecezję. Obowiązek ten ma wypełniać osobiście, a w wypadkach uzasadnionej przeszkody, przez biskupa koadiutora lub pomocniczego, albo przez wikariusza generalnego lub biskupiego albo przez innego prezbitera”, KPK, kan. 396 § 1.

⁶³ „Zwyczajnej wizytacji biskupiej podlegają osoby, instytucje katolickie, rzeczy i miejsca święte, znajdujące się w obrębie diecezji. Członków instytucji zakonnych na prawie papieskim oraz ich domy, biskup może wizytować jedynie w przypadkach przewidzianych przez prawo”, KPK, kan. 397 § 1-2. Zob. J. Kałowski, *Biskup diecezjalny a autonomia instytucji życia konsekrowanego*, w: *Biskup pasterz diecezji*, P. Majer (red.), dz. cyt., s. 69-102.

⁶⁴ KPK, kan. 398.

⁶⁵ Problematyka dotycząca wizytacji duszpasterskiej jest poprzedzona ukazaniem problematyki dotyczącej parafii (n. 211- 217) oraz dekanatu (n. 218-220).

zytacja duszpasterska jest jedną z form, wypróbowaną w przeszłości, przez którą biskup utrzymuje osobisty kontakt z duchowieństwem oraz wiernymi powierzonego sobie Ludu Bożego. Stąd płyną bardzo szerokie możliwości, aby została ona poprawnie oraz owocnie wykorzystana. W szczególności przedmiotem wizytacji pozostają osoby i instytucje katolickie, rzeczy i miejsca święte, które znajdują się na terenie diecezji, łącznie z autonomicznymi klasztorami oraz domami Instytutów zakonnych na prawie diecezjalnym z zachowaniem jednak norm dotyczących kościołów oraz oratorium na prawie papieskim, zgodnie z następującymi kan. 397 § 2, 615, 628 § 2, 637, 683.⁶⁶ Sukcesywnie Dyrektorium omawia cztery następujące zagadnienia (n. 222-225): sposób realizowania wizyty pasterskiej w parafiach (między innymi zostało podkreślone, że biskup – zgodnie z możliwościami czasu i miejsca – winien: odprawić Mszę Świętą i głosić słowo Boże, uroczyście udzielić sakramentu bierzmowania – możliwie podczas Mszy świętej, spotkać się z proboszczem i pomagającymi mu duchownymi, spotkać się z radą duszpasterską oraz z różnymi apostołatami i grupami wiernych, spotkać się z radą ekonomiczną, spotkać się z dziećmi i młodzieżą, którzy uczestniczą w katechezie parafialnej, wizytować szkoły oraz inne dzieła i instytucje katolickie zależne od parafii, odwiedzić, w miarę możliwości, niektórych chorych w parafii), przygotowanie do wizytacji duszpasterskiej (tak w samej wizytowanej parafii jak i przez biskupa wizytującego), zachowanie biskupa podczas wizytacji (między innymi swoim zachowaniem ma dać przykład pobożności, miłości oraz ubóstwa), zakończenie wizytacji.

Prawo do emerytury. Biskup diecezjalny, który ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia, jest proszony (*rogatur*) o złożenie na ręce papieża rezygnacji z zajmowanego urzędu, który po rozważeniu wszystkich okoliczności podejmie stosowną decyzję.⁶⁷ Jest to stosunkowo nowa norma kanoniczna, która łamie dotychczasową wielowiekową tradycję, według której biskup diecezjalny był aż do śmierci nierozzerwalnie (*sponsaliter*) związany ze swoim Kościołem.⁶⁸ Jej początki trzeba widzieć w szerokiej dyskusji podczas Soboru Watykańskiego II, co zaowocowało najpierw ogólną dyspozycją zawartą w Dekrecie *Christus Dominus*⁶⁹ oraz w dokumentach posoboro-

⁶⁶ Dyrektorium, n. 221.

⁶⁷ KPK, kan. 401 § 1. „Usilnie prosi się biskupa diecezjalnego, który z powodu choroby lub innej poważnej przyczyny nie może w sposób właściwy wypełniać swojego urzędu, by przedłożył rezygnację z urzędu”, KPK, kan. 401 § 2.

⁶⁸ L. Chiapetta, dz. cyt., s. 490.

⁶⁹ „Ponieważ pasterskie posłannictwo biskupów posiada tak duże znaczenie i tak wielką doniosłość, biskupi diecezjalni oraz inni zrównani z nimi w prawie, jeśli z powodu podeszłego wieku lub innej poważnej przyczyny staną się mniej zdolni do wypełniania swoich obowiązków, usilnie są proszeni, aby bądź z własnej inicjatywy, bądź poproszeni przez kompetentną władzę zrzekli się urzędu. Jeśli zaś kompetentna władza rezygnację przyjmie, zatroszczy się zarówno o odpowiednie utrzymanie rezygnujących, jak też o uznanie ich specjalnych uprawnień”, *Christus Dominus*, n. 21.

wych⁷⁰ Biskup, którego zrzeczenie się urzędu zostało przyjęte, zachowuje tytuł emeryta swojej diecezji i jeśli sobie tego życzy, może zachować mieszkanie w tej diecezji, chyba że w pewnych przypadkach inaczej zadecyduje Stolica Apostolska ze względu na specjalne okoliczności.⁷¹ Komentatorzy zwracają uwagę, że norma ta nie przez wszystkich została przyjęta z satysfakcją i wzbudziła pewne wątpliwości.⁷²

W sposób skrótowy, według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., zostały ukazane kanoniczne obowiązki biskupa diecezjalnego względem powierzonego mu Kościoła partykularnego⁷³ Normy na temat biskupa diecezjalnego tworzą stosunkowo szeroki i kompletny zbiór norm kanonicznych w Kodeksie posoborowym, powyższy zbiór obejmuje najważniejsze i najistotniejsze sektory życia Kościoła partykularnego. Chcąc ten zbiór jeszcze bardziej ubogacić wypada dodać, że L. Chiapetta wylicza wprost osiemnaście kodeksowych kompetencji biskupa diecezjalnego w materii wydawania przez niego norm i rozporządzeń⁷⁴ oraz szesnaście na temat kompetencji w powierzaniu urzędów w Kościele diecezjalnym⁷⁵

⁷⁰ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* papieża Pawła VI z 1966 r. wyznaczyło wiek emerytalny dla biskupów na ukończony siedemdziesiąty piąty rok życia i sukcesywnie norma ta została przeniesiona do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Libreria Editrice Vaticana 1989, s. 114.

⁷¹ KPK, kan. 402 § 1. „Konferencja Episkopatu powinna zatroszczyć się o zabezpieczenie biskupowi zrzekającemu się odpowiedniego i godnego utrzymania, mając w pierwszym rzędzie na uwadze obowiązek ciężący w tym zakresie na diecezji, której on służył”, KPK, kan. 402 § 2.

⁷² L. Chiapetta, dz. cyt., s. 491.

⁷³ Inny sposób przedstawienia zadań biskupa w powierzonym mu Kościele to wyróżnienie zagadnień związanych z „munus docendi”, „munus sanctificandi” i „munus regenci”. Tak czyni Dyrektorium w Rozdziałach V-VII. Są to trzy bardzo obszerne pola działalności biskupa diecezjalnego. I tak według Dyrektorium przedmiot „munus docendi” biskupa związany jest z tym, że jest on: 1. autentycznym nauczycielem w Kościele (n. 118-122), 2. moderatorem posługi Słowa Bożego (n. 123-126), 3. pierwszym odpowiedzialnym za katechezę (n. 127-137) oraz 4. odpowiedzialnym za środki komunikacji społecznej (n. 138-142). Mówiąc z kolei na temat „munus sanctificandi” Dyrektorium *Apostolorum succesores* porusza cztery następujące zagadnienia: 1. biskup, kapłanem kultu we wspólnocie (n. 143-145), 2. porządek Świętej Liturgii (n. 146-151), 3. ćwiczenia pobożności (n. 152-154), 4. kościoły i miejsca święte (n. 155-158). Najobszerniej, bo aż w sześciu punktach, Dyrektorium omawia „munus regenci” biskupa; wymienione sektory to: 1. sprawowanie rządów w diecezji (n. 159-162), 2. działalność ewangelizacyjna biskupa (n. 163-165), 3. instytucje uczestniczące w funkcji pasterskiej biskupa (synod diecezjalny, kuria diecezjalna, rady diecezjalne, kapituła kanoników oraz biskup jako administrator dóbr kościelnych w diecezji – n. 166-193), 4. realizowanie „caritas” (n. 194-198), 5. znaczenie posługi społecznej i wolontariatu (n. 199-201), 6. niektóre sektory specjalne, wśród których zostały, między innymi, wymienione takie tradycyjne obszary troski biskupa jak: rodzina, dzieci i młodzież, robotnicy oraz rolnicy, chorzy, jak również n. 209 poświęcony został bardzo aktualnej dzisiaj problematyce – duszpasterstwo w środowisku wieloreligijnym (n. 202-210).

⁷⁴ L. Chiapetta, dz. cyt., s. 492.

⁷⁵ Tamże.

IV. BISKUP W RELACJI DO INSTYTUCJI ORAZ OSÓB I STOWARZYSZEŃ DZIAŁAJĄCYCH W DIECEZJI

Konsekwencją wymienionych powyżej zadań biskupa względem powierzonej diecezji są także następujące obowiązki: szczególna troska o seminarium duchowne, troska o wszystkich mieszkańców diecezji, troska o szczególną relację z prezbiterami (w tym o nowe powołania w Kościele), jak również winien mieć na względzie różne stowarzyszenia oraz ruchy religijne obecne w diecezji.

Seminarium duchowne w diecezji. Dyrektorium na temat pasterskiej posługi biskupów z 2004 r., stwierdza bardzo jasno, że spośród wszystkich instytucji diecezjalnych biskup za najważniejszą ma uważać seminarium, które ma być szczególnym przedmiotem jego urzędu pasterskiego, gdyż od seminarium zależy w dużej mierze kontynuacja i owocowanie posługi kapłańskiej w Kościele⁷⁶. Mówiąc na ten temat Dyrektorium *Apostolorum succesores* porusza następujące tematy:

- troska o własne seminarium diecezjalne wraz z wysoko wykwalifikowanym zespołem formatorów i profesorów (n. 85)⁷⁷,
- biskup jest pierwszym w odpowiedzialności za formację kapłańską w diecezji (n. 88),
- biskup a wspólnota wychowawców w seminarium (n. 89),
- formacja seminarzystów, która obejmuje formację ludzką, duchową, doktrynalną, duszpasterską oraz misyjną (n. 90),
- duszpasterstwo powołań oraz diecezjalne dzieło powołaniowe (n. 91).

Troska o wszystkich mieszkańców diecezji. Norma kan. 383 § 1-4 stanowi, że biskup diecezjalny swoją troską winien objąć wszystkich mieszkańców powierzonej diecezji, jego trosce są powierzone różne kategorie osób, niezależnie od ich wieku, pozycji czy też narodowości, niezależnie czy posiadają zamieszkanie stałe czy też tymczasowe na terenie powierzonego biskupowi Kościoła partykularnego, biskupią troską ma objąć zarówno wiernych ochrzczonych i praktykujących, jak i tych niepraktykujących.⁷⁸ Jeśli ma w swojej diecezji wiernych odmiennego obrządku, niech stara się zaradzić ich duchowym potrzebom przez posługę kapłanów lub tworzenie parafii obrządkowych czy przez wikariusza biskupiego.⁷⁹ Do braci nie będących w pełnej wspólności z Kościołem katolickim niech się odnosi życzli-

⁷⁶ Dyrektorium, n. 84.

⁷⁷ N. 86 Dyrektorium *Apostolorum succesores* jest poświęcony małemu seminarium oraz instytucjom analogicznym, natomiast n. 87 tzw. powołaniom dojrzałym.

⁷⁸ „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy, bez względu na wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostolską troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania oraz wobec niepraktykujących”, KPK, kan. 383 § 1.

⁷⁹ KPK, kan. 383 § 2.

wie i z miłością, popierając także ekumenizm, zgodny z myślą Kościoła⁸⁰ Powinien także uważać za powierzonych sobie w Panu nieochrzczonych, ażeby i im zajaśniała miłość Chrystusa, której świadkiem biskup winien być względem wszystkich.⁸¹

Biskup a prezbiterzy. Biskup diecezjalny szczególne obowiązki ma względem prezbiterium powierzonego Kościoła partykularnego. Dlatego też, zgodnie z normą kodeksową, biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właściwe ich stanowiu obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa.⁸² Dyrektorium z 2004 roku odnośnie zarysowanej problematyki podkreśla, między innymi, że biskup to brat i przyjaciel kapłanów diecezjalnych, zna ich osobiście, zwraca uwagę na ich potrzeby ludzkie, w szczególności obejmuje swoją troską kapłanów znajdujących się w trudnościach,⁸³ zwraca uwagę na zachowywanie przez nich celibatu oraz na ich formację stałą.⁸⁴

Troska o nowe powołania. Konsekwentnie biskup diecezjalny ma być zatroskany o nowe powołania. Biskup diecezjalny niech popiera jak najbardziej powołania do różnych posług oraz do życia konsekrowanego, okazując szczególną troskę o powołania kapłańskie i misyjne.⁸⁵

Zakony oraz wierni świeccy. W rozdziale czwartym na temat posługi biskupa w diecezji znajdujemy także obszernie fragmenty na temat życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego w diecezji (n. 98-107⁸⁶) jak również na temat wiernych świeckich w Kościele partykularnym (n. 108-117). Mówiąc na temat relacji biskupa do osób świeckich Dyrektorium mówi na pierwszym miejscu na temat roli tychże osób w Kościele oraz w diecezji i proponuje biskupowi, aby ten „wysłuchiwał w dużej mierze opinie wiernych świeckich na temat kwestii diecezjalnych, stosownie do ich kom-

⁸⁰ KPK, kan. 383 § 3.

⁸¹ KPK, kan. 383 § 4.

⁸² KPK, kan. 384.

⁸³ „Kiedy zachorują, biskup niech ich umacnia swoimi odwiedzinami albo przynajmniej listem lub rozmową telefoniczną i niech się upewni, że są otoczeni należytą opieką tak w sensie duchowym jak i materialnym, natomiast kiedy umrą osobiście, jeżeli jest to możliwe, niech przewodniczy ich uroczystościom pogrzebowych lub przez swojego reprezentanta”, Dyrektorium, n. 81.

⁸⁴ Dyrektorium, n. 75-83.

⁸⁵ KPK, kan. 385; zob. KPK, kan. 233.

⁸⁶ Dyrektorium omawia następującą problematykę: życie konsekrowane i stowarzyszenia życia apostołskiego we wspólnocie diecezjalnej, należne wszczęcie w życie diecezjalne, władza biskupa w relacji do życia konsekrowanego, różne formy współpracy apostołskiej i duszpasterskiej osób konsekrowanych z diecezją, koordynacja Instytutów, życie kontemplatywne, kobiety konsekrowane, monasteria autonomiczne oraz domy instytutów religijnych na prawie diecezjalnym, eremicy, nowe charyzmaty życia konsekrowanego.

petencji, mądrości i wierności oraz, aby je brał pod należytą rozwagę. Niech rozważy także opinie na problemy religijne oraz kościelne w ogólności, wyrażone przez wiernych świeckich w środkach społecznego przekazu takich jak dzienniki, tygodniki, pisma kulturalne, itd. Ponadto niech respektuje ich własną wolność wyrażania opinii i działania w sferze świeckiej, zawsze jednak przy zachowaniu wierności doktrynie Kościoła”⁸⁷ Poza tym Dyrektorium mówi na temat misji wiernych świeckich, ich roli w ewangelizacji kultury (w tym szczególnie w promocji sprawiedliwości społecznej oraz na temat zaangażowania politycznego), ich współpracy z hierarchią kościelną (Dyrektorium wymienia cztery następujące sektory takiej współpracy z pasterzami: funkcje liturgiczne, uczestniczenie w strukturach diecezjalnych oraz w działalności duszpasterskiej, w działaniu w stowarzyszeniach powołanych przez kościelne autorytety, oraz – w pojedynczych wypadkach – w działalności katechetycznej na poziomie diecezjalnym i parafialnym), na temat działalności uzupełniającej (szczególnie w sytuacji braku powołań⁸⁸), oraz w szczególności na temat ich posługi lektora i akolity, na temat stowarzyszeń świeckich, asystencji duchownych w różnorodnych działaniach świeckich, formacji wiernych świeckich, oraz na temat relacji biskupa z autorytetami publicznymi.⁸⁹

V. DUCHOWOŚĆ ORAZ FORMACJA STAŁA BISKUPA

Dyrektorium na temat posługi biskupów zawiera także Rozdział na temat duchowości oraz formacji stałej biskupa (rozdział III Dyrektorium *Apostolorum successores*, n. 33-54). Źródłem duchowości biskupa pozostaje Jezus Chrystus – „wraz z konsekracją biskupią biskup otrzymuje specjalne wylanie Ducha Świętego, który go upodabnia w specjalny sposób do Chrystusa”⁹⁰. Dlatego biskup musi zawsze pamiętać, że jego osobista świętość nie może zatrzymać się tylko na poziomie jedynie podmiotowym ale jej skuteczność ma oddziaływać na tych, którzy zostali powierzeni jego trosce pasterskiej, nie może także zapominać, że wykonywanie posługi biskupiej, aby było wiarygodne musi opierać się na świętości jego życia, która z kolei ma podtrzymywać jego władzę⁹¹. Konkretnie Dyrektorium wylicza, że duchowość biskupa ma być typowo eklezjalna, to znaczy biskup musi pamiętać, że

⁸⁷ Dyrektorium, n. 108.

⁸⁸ „W sytuacji braku kapłanów i diakonów, biskup może zachęcić wiernych świeckich dobrze przygotowanych, aby na sposób uzupełniający wykonywali niektóre obowiązki właściwe dla świętych szafarzy. Są nimi: wykonywanie posługi przepowiadania (nigdy jednak głoszenie homilii), przewodniczenie celebracjom niedzielnym w przypadku braku kapłana, posługa nadzwyczajna rozdzielania Komunii św., asystowanie przy małżeństwach, udzielanie chrztu, przewodniczenie uroczystościom pogrzebowym oraz inne”, Dyrektorium, 112.

⁸⁹ „Posługa pasterska oraz społeczne dobro wspólne normalnie wymagają, aby biskup utrzymywał relacje bezpośrednie lub pośrednie z autorytetami cywilnymi, politycznym, społeczno-ekonomicznymi, wojskowymi, itd.”, Dyrektorium, n. 117.

⁹⁰ Dyrektorium, n. 33.

⁹¹ Dyrektorium, n. 11.

wraz ze wszystkimi wiernymi (*christifideles*), mocą sakramentu chrztu św., jest wszczepiony w Chrystusa,⁹² i dlatego wszystkimi swoimi siłami ma zabiegać o świętość wiernych świeckich, kapłanów oraz osób konsekrowanych. Celem jego ma być ciągle pomnażanie świętości osobistej, tak, aby mógł powiedzieć za św. Pawłem: „bądźcie naśladowcami moimi, tak jak ja jestem naśladowcą Chrystusa”.⁹³ Szczególne miejsce powinien poświęcić duchowości maryjnej oraz modlitwie, która winna być dla niego jak laska dla pasterza na której będzie mógł opierać się każdego dnia.⁹⁴ Mówiąc z kolei na temat cnót jakimi winien odznaczać się biskup, Dyrektorium *Apostolorum succesorum* wymienia na pierwszym miejscu cnoty teologiczne (wiarę, nadzieję i miłość)⁹⁵, oraz sukcesywnie mówi o miłości pasterskiej biskupa, jego wierze i ufności Panu Bogu, roztropności pasterskiej, sile duchowej i pokorze, posłuszeństwie woli Bożej, na temat celibatu i doskonałej wstrzemięźliwości, na temat ubóstwa afektywnego oraz efektywnego, przykładu świętości oraz cnót ludzkich. Ten fragment Dyrektorium kończy się numerem na temat przykładu świętych biskupów (nr 48), który zachęca, aby biskup podczas swojego posługiwania spoglądał na przykład świętych biskupów, których życie, doktryna oraz świętość winny ukierunkowywać oraz oświecać jego drogę duchową. Więcej Dyrektorium Stolicy Apostolskiej wprost proponuje, aby w celu zachowania żywej pamięci wyróżniających się biskupów, biskup wraz ze swoim prezbiterium czy też konferencja biskupów, winni postarać się, aby te święte postaci były znane wiernym lub też, aby ewentualnie rozpocząć procesy ich kanonizacji, do czego zachęca Jan Paweł II w adhortacji posynodalnej *Pastores gregis*. Sukcesywnie mówiąc na temat formacji stałej biskupa, Dyrektorium mówi na temat obowiązku formacji stałej, na temat formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej oraz doktrynalnej, formacji pasterskiej oraz na temat środków formacji stałej.

ZAKOŃCZENIE

Biskup diecezjalny ma nieustannie budować powierzony mu Kościół partykularny pozostając we wspólnocie z Kościołem powszechnym, w szczególności z biskupem rzymskim oraz pozostałymi biskupami tworzącymi kolegium biskupów. To budowanie ma wiele aspektów, bardzo wiele z nich zostało jasno formalnie określonych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i sukcesywnie praktycznie rozwiniętych w dokumentach pokodeksowych, szczególne znaczenie praktyczne w tej materii ma cytowane wielokrotnie Dyrektorium Stolicy Apostolskiej z 2004 r.⁹⁶ Używając oryginalnego okre-

⁹² KPK, kan. 204 § 1.

⁹³ 1 Kor 11, 1.

⁹⁴ Dyrektorium, n. 36.

⁹⁵ Dyrektorium, n. 37.

⁹⁶ Nie cała problematyka poruszona w Dyrektorium z 2004 r. została podjęta w opracowaniu. Nie poruszono takich kwestii, które omawia ten dokument Stolicy Apostolskiej jak np.: diakoni stali (n. 92-97), biskupi pomocniczy, koadiutorzy i administrator apostolski (n.

ślenia papieża Benedykta XVI, które wprawdzie odnosiło się do innego dokumentu Stolicy Apostolskiej, można powiedzieć, że Dyrektorium *Apostolorum succesores*, jest praktycznym współczesnym *vademecum* zadań biskupa.⁹⁷ Trzeba podkreślić, posługując się oryginalnym sformułowaniem z prawa procesowego, że z jednej strony ukazuje nam ten tekst Kongregacji ds. Biskupów „*fumus auctoritatis*”, natomiast z drugiej strony „*fumus sanctitatis*”, którymi winien charakteryzować się biskup – następca Apostołów na początku trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa.

VESCOVO – ODIERNO SUCCESSORE DEGLI APOSTOLI

Riassunto

Vescovi, successori degli Apostoli, per istituzione divina, sono costituiti Pastori della Chiesa, col compito di insegnare, santificare e guidare il Popolo di Dio, in comunione gerarchica col Successore di Pietro e con gli altri membri del Collegio episcopale. L'articolo consta da cinque punti: la potestà del vescovo diocesano, la sollecitudine del vescovo per la Chiesa universale (collaborazione con la Sede Apostolica, la visita „ad limina”, i lavori nei Dicasteri della Curia Romana) e la cooperazione con gli organi sovradiocesani (la provincia ecclesiastica, i concili particolari, la Conferenza Episcopale), il ministero del vescovo nella Chiesa particolare secondo il Codice del 1983, la relazione del vescovo con i gruppi delle persone (i presbiteri, il seminario, la vita consacrata e le Società di vita apostolica, i fedeli laici) e istituzioni della diocesi (il sinodo diocesano, la curia diocesana, i consigli diocesani), la spiritualità e la formazione permanente del vescovo. Le principali fonti di questo articolo sono: il Concilio Vaticano II (la costituzione dogmatica *Lumen gentium*), Codice di Diritto Canonico promulgato nel 1983, ma soprattutto il Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „*Apostolorum Successores*” della Congregazione per i Vescovi (2004) – il Direttorio è strettamente collegato con l'Esortazione apostolica *Pastores gregis* di Giovanni Paolo II, frutto della X Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi (2001) per quanto concerne i suoi fondamenti dottrinali e pastorali.

70-74), biskup emeryt (n. 226-248). Na końcu dokumentu *Apostolorum succesores* znajduje się dodatek na temat wakansu na stolicy biskupa diecezjalnego (n. 233-247).

⁹⁷ *Il discorso di Benedetto XVI*, L'Osservatore Romano, Domenica 29 Gennaio 2006, s. 5.